

ਕਵੀਸ਼ਰ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਦੀਆਂ ਕਵੀਸ਼ਰੀ-ਜੁਗਤਾਂ

ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਗੌਲਣਯੋਗ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਸਤੂ, ਨਿਵੇਕਲੇ ਛੰਦ-ਪ੍ਰਬੰਧ, ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ, ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ, ਇਤਿਹਾਸਕਤਾ, ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਢੰਗ ਅਤੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਨਵੀਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਨੂੰ ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਅਖਾੜਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨਾਂ ਤਕ ਲਿਆਉਂਦਿਆਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਅਣਗੌਲੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਗਮਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ-ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ-ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਉਸਨੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦਿਵਾਉਣ ਵਿਚ ਪਹਿਲ-ਕਦਮੀ ਕੀਤੀ। ਉਸਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦਾ ਵਿਲੱਖਣ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ, ਮਹਾਨ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ, ਕਾਰਨਾਮੇ, ਕੌਮੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸੇਧਾਂ ਨੂੰ ਸਰਲ ਮਾਝੀ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਥਾ-ਵਸਤੂ ਦੇ ਨਾਇਕ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਸਮੁੱਚੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇੰਨ-ਬਿੰਨ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕਲਪਨਾ, ਮਿਥਿਹਾਸ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਦੇ ਅਵਚੇਤਨ ਵਿੱਚ ਪਏ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸੂਰਬੀਰਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਉਤਮ ਸਿੰਘ 'ਤੇਜ' ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਜੋਗੀ ਧਾਰਮਿਕ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ। ਇਹਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਬੀਰ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਰਸ ਰਲੇ ਹੋਏ ਇਕ ਥਾਂ ਬੈਠੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਲੈ ਲਵੇ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਚੋਟ, ਫਰਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ਨਾਸ ਤੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਪਰੇਰਣਾ ਆਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖਦਿਆਂ ਹਰ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਚੰਗਿਆਈ ਲਿਆਣ ਵਾਸਤੇ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਸਹਿਤ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਇਸ ਕਵੀ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇਛਾ ਸਾਫ ਦਿਖਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਕਵੀ ਜੋਗੀ ਵਿਚ ਗ੍ਰਹਿਸਤੀ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਦੇ ਗੁਣ ਹਨ, ਓਥੇ ਇਹ ਜੋਗੀ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਨਗਾਰਾ

1. ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਖੋਜਾਰਬੀ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਮੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ,
ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ।

2. ਡਾ. ਜੋਤੀ ਸ਼ਰਮਾ
ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ
ਮੰਡੀ ਗੋਬਿੰਦਗੜ੍ਹ,
ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ

ਵਜਦਾ ਪੁਕਾਰ ਪੁਕਾਰ ਕੇ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਲਾਕਾਰ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਕਵੀ ਲੱਖਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਧੜਕਣ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਰਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਲੇਖਨੀ ਨਾਲ ਦਿਨ ਰਾਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।¹

ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਲਈ ਵੋਟਾਂ ਸਮੇਂ ਮਾਝੇ, ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਜਲਸੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਕਵੀਸ਼ਰ, ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਝਿਜਕਦਾ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ 'ਕਰੇ ਬਿਸਤਰਾ ਗੋਲ ਕਾਂਗਰਸ ਰਾਣੀ ਦਾ' ਰਾਹੀਂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਾਂਗਰਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਵਿਰੋਧੀ ਨੀਤੀਆਂ ਦਾ ਪਰਦਾ ਫਾਸ ਕੀਤਾ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਭਾਵੇਂ ਇੱਕ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਲੇਖਣੀ ਵਾਲਾ ਵਿਦਵਾਨ ਕਵੀਸ਼ਰ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਉਸ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਉਪਾਸ਼ਨੀ ਕਵੀ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਬੂਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਸਫਲ ਕਵੀਸ਼ਰ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਹ ਇੱਕ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਯੋਗ ਕਵੀਸ਼ਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਨਿਮਨ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਾਖੀ ਕਥਾ ਜੁਗਤ : ਉਸਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦੀਆਂ ਕਵੀਸ਼ਰੀ-ਜੁਗਤਾਂ ਪੱਖੋਂ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚਲੀ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਗਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ 'ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਵਿਖੇ' ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੁਆਰਾ ਵੇਈਂ ਨਦੀ ਵਿਚ ਟੁੱਭੀ ਮਾਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਚਾਰੇ ਬੋਲਾਂ 'ਨਾ ਕੋਈ ਹਿੰਦੂ ਨਾ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ' ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਿੰਬ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਤੇ ਸਮਾਜ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਅਨੈਤਿਕਤਾ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਮੱਧਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਫੈਲੀਆਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬੁਰਾਈਆਂ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਵਿਕ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ :

ਨਾ ਲੁੱਟ ਰਹੇ ਨਾ ਫੁੱਟ ਰਹੇ, ਨਾ ਝਗੜੇ ਹੋਣ ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਦੇ।

ਕੋਈ ਵੀਰ ਵੀਰ ਨੂੰ ਮਾਰੇ ਨਾ, ਕੋਈ ਤੱਕੇ ਨਾ ਮੂੰਹ ਤਰੀਕਾਂ ਦੇ।

ਇਹ ਜੁੱਗਾਂ ਤਕ ਯਕੀਨ ਮੈਨੂੰ, ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪੱਲਾ ਭਾਰਾ ਏ।

ਮੈਂ ਹਾਮੀ ਹਾਂ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦਾ, ਜੈ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਮੇਰਾ ਨਾਹਰਾ ਏ।

ਆਗੂ ਮੰਨ ਲੈਣ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ, ਰਿਸ਼ਵਤ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਮੁੱਲ ਹੋਵੇ।

ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਏ ਸਚਾਈ ਦਾ।²

ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮ ਸਾਖੀ ਵਿਚਲੀ ਸਾਖੀ ‘ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਦੇ ਘਰ ਭੋਜ’ ਨੂੰ ਇਕ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਸੋਚਣੀ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਲਿਕ ਭਾਗੋ ਦੇ ਲੋਟੂ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਬਿਆਨਿਆ ਹੈ :

ਮੈਂ ਲੁੱਟਿਆ ਕਈਆਂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ, ਲੀੜੇ ਕਈ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਲਾਹੇ ਨੇ ਮੈਂ।

ਅਜੇ ਤੱਕ ਬੰਦਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੁੱਖੀ ਕੀਤਾ, ਐਪਰ ਸੈਂਕੜੇ ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਨੇ ਮੈਂ।

ਰਿਹਾ ਭੁਲਿਆ ਮਾਰਿਆ ਲੱਖ ਲਾਹਨਤ, ਕੀਤੀ ਭੁੱਲ ਤੇ ਅੱਗਾ ਸਵਾਰਿਆ ਨਾ।

ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਦਾ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ ਧਰ ਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਜਾਣਦਾ ਏਂ ਉਵੇਂ ਤਾਰ ਬਾਬਾ।³

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤਕ ਜੁਗਤਾਂ ਵਾਂਗ ਵਰਤ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜੀਵਨ, ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਜਨਮਸਾਖੀਆਂ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਗੁਣ ਸੰਪੰਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਮਾਨਵੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੋਸ਼ਟਾਂ, ਯਾਤਰਾ, ਬਾਣੀ ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਕਿਰਤ ਕਰਦਾ ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਮਾਨਵੀ ਬਿੰਬ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਸਨੇ ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਢਾਲਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮਾਨਵੀ ਨਾਇਕਤਵ ਨੂੰ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ‘ਪ੍ਰਸੰਗ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ’ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜਨਮ, ਪਾਂਧੇ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਣ ਜਾਣਾ, ਸੱਚਾ ਸੈਦਾ, ਵੇਈ ਨਦੀ, ਨਮਾਜ ਪੜ੍ਹਣੀ, ਭੂਮੀਆ ਚੋਰ, ਬੁੱਢਨ ਸ਼ਾਹ ਫਕੀਰ, ਕੋਡਾ ਰਾਖਸ਼, ਸੱਜਣ ਠੱਗ ਅਤੇ ਖੇਮੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਆਦਿ ਵਿਚ ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਿੰਬ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਲੋਕ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤਣ ਦੀ ਜੁਗਤ : ਲੋਕ ਤੱਥ ਕਿਸੇ ਸਮੁਦਾਇ ਦੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਰੀਤੀ-ਰਿਵਾਜਾਂ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ ਜੋ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ

ਚਿਰਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਲੋਕ ਗੀਤ, ਕਿੱਸੇ-ਕਹਾਣੀਆਂ, ਅਖਾਣ, ਮੁਹਾਵਰੇ, ਤਿਉਹਾਰ ਅਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਥਾਵਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜ਼ਬਾਨੀ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਤੱਥ ਸਾਡੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਬਣਾਈ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ, ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੈ ਜੋ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲੋਕਾਂ ਤੱਥਾਂ ਨੂੰ ਕਾਵਿ ਜੁਗਤ ਵਾਂਗ ਵਰਤਦਿਆਂ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ-ਤੱਥੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ 'ਮਾਇਆ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਹੁੰਦੇ ਬਾਪ ਦੇ ਵੀ ਯਾਰ ਨਹੀਂ', 'ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਘਰ ਬਿਨਾਂ ਕੰਮ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਈਦਾ', 'ਲੋਭੀ ਆਦਮੀ ਦਾ ਕੁੱਤੇ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਵਕਾਰ ਨਹੀਂ', 'ਬਲ ਹੋਵੇ ਨਾ ਬਲ ਦਿਖਲਾਈਏ, ਧਨ ਦਾ ਮਾਣ ਨਾ ਕਰੀਏ', 'ਲੱਗਦੀ ਵਾਹ ਨਾ ਰੰਕ ਸਤਾਈਏ, ਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਰੀਏ', 'ਜਿਹੜੇ ਹੋਣ ਸੁਆਰਥੀ, ਤੇੜ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਯਾਰ', 'ਚੇਰਾਂ, ਯਾਰਾਂ, ਆਸ਼ਕਾਂ, ਕਸਮਾਂ ਨਾਲ ਵਿਹਾਰ', 'ਭੇਡਾਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਬਘਿਆੜ ਲੁਕੇ ਨਾ', 'ਦੇ ਘੜੀਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਦਾ ਮਾਣ', 'ਖਿੜ ਕੇ ਝੜਨਾ ਫੁੱਲ ਨੇ, ਬੰਦੇ ਵਕਤ ਪਛਾਣ', 'ਸੜੇ ਪਤੰਗਾਂ ਸਮੂਹ 'ਤੇ ਕਦੇ ਭੁੰਡ ਨਹੀਂ ਸੜਦੇ', 'ਸਰਵਰ ਦਿਆਂ ਹੰਸਾਂ ਦੇ ਮੇਤੀ ਚੁਗ ਨਹੀਂ ਸਕਣੇ ਕਾਂਵਾਂ', 'ਗੁੱਡੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੱਲੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਚ', 'ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ ਕੀਤੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪੂਰੀ ਪੈਂਦੀ', 'ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਗਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕਮਾਈ', 'ਧਰਮ ਨਿਆਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੈਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ', 'ਮਾਇਆਧਾਰੀ ਦੁਖੀ ਦਾ ਗ਼ਮਖ਼ਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ', 'ਧੰਨ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਦੀਜ਼ਾਂ ਜਿੱਥੇ ਆਉਣ ਰੋਣਕਾਂ ਲੱਗਣ', 'ਕਸਤੂਰੀ ਦੀ ਕਦੇ ਥੋਮ ਨਾਲ ਰਲਦੀ ਨਹੀਂ ਸੁਗੰਧੀ', 'ਕਦੇ ਪੱਥਰ ਗਲੇ ਨਾ ਪਾਈ ਪਾਏ ਤੋਂ', 'ਫੁੱਲ ਜੁੜਨਾ ਨਹੀਂ ਜਿਹੜਾ ਟੁੱਟ ਜਾਏ ਡਾਲ ਤੋਂ', 'ਕੁੱਕੜ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਚੁਗਦੇ ਮੇਤੀ ਹੰਸ ਮਾਸ ਨਹੀਂ ਖਾ ਸਕਦਾ', 'ਕਦੇ ਕਾਗਾਂ ਨਾਲ ਰਲਦੇ ਮਮੇਲੇ ਨਹੀਂ' ਆਦਿ ਲੋਕ ਤੱਥ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਤੱਥ ਜਿੱਥੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਭਵਸ਼ਾਲੀ ਅਤੇ ਸੁਹਜਮਈ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਉੱਥੇ ਹੀ ਲੋਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਨੇੜੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਲੋਕ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਇਸਨੂੰ ਇੱਕ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜੁਗਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਹੈ।

‘ਟੇਕ’ ਵਰਤਣ ਦੀ ਵਾਕ ਜੁਗਤ : ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ‘ਟੇਕ’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ‘ਟੇਕ’ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦੇ ਹਰ ਬੰਦ ਦੀ ਅੰਤਮ ਸਤਰ ਦਾ ਦੁਹਰਾਓ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ‘ਟੇਕ’ ਦੀ ਪੰਗਤੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ, ਵਿਸ਼ਾ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਥੀਮ ‘ਟੇਕ’ ਦੁਆਲੇ ਕੇਂਦਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ‘ਟੇਕ’ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਕਾਵਿ-ਜੁਗਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀਲਣ ਅਤੇ ਕਥਾ-ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ ਇਕ ਸੂਤਰ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਦੀਆਂ ਮਕਬੂਲ ‘ਟੇਕਾਂ’ ਵਿਚੋਂ ‘ਵਿਹਲਿਆਂ ਦੇ ਲੰਘਦੇ ਨੂੰ ਝੱਟ ਨਾਨਕਾ’, ‘ਪਈ ਭਾਜੜ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਥੇ ਤੇਗ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੱਲੀ’, ‘ਤੁਰ ਪਏ ਬੀਕਾਨੇਰ ਤੋਂ ਦੇ ਬੀਰ ਦੁਲਾਰੇ’, ‘ਸੀਸ ਮੱਸੇ ਦਾ ਵੱਢ ਕੇ ਕੋਈ ਲਿਆਵੇ ਸੂਰਾ’, ‘ਭਰਦਾ ਸਭ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਗੁਜਰੀ ਦਾ ਤਾਰਾ’, ‘ਚੌਧਰੀ ਦਾ ਲੈ ਦੇ ਮੈਨੂੰ ਵੈਰ ਹਾਕਮਾ’, ‘ਦੇਸ਼ ਮੇਰੇ ਦੇ ਬਾਂਕੇ ਗੱਭਰੂ ਨਹੀਂ ਵੈਰੀ ਤੋਂ ਝੁਕਦੇ’, ‘ਅਸਾਂ ਗਿੱਦੜਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੇਰ ਸੂਰਮੇ ਬਨੇਣੇ ਨੇ’, ‘ਚਲੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਚੱਲੀਏ’ ਅਤੇ ‘ਸਭ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਆਪੋ-ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ’ਤੇ’ ਆਦਿ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ।

ਸੰਗੀਤਕ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ : ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਜੁਗਤਾਂ ਦੇ ਪੱਖ ਤੋਂ ਵਿਭਿੰਨ ਛੰਦਾਂ, ਸਾਹਿਤਕ ਰਸਾਂ, ਸਾਧਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ੈਲੀ, ਸੰਗੀਤਕਤਾ, ਤੋਲ-ਤੁਕਾਂਤ, ਪ੍ਰਸੰਗ-ਵਿਆਖਿਆ, ਭਾਸ਼ਣ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚਲੇ ਕਿਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਚਿਤਰਣ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪਹਿਲਤਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਰੂਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦਾ ਚਿਤਰਣ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਨਸਿਕ ਸੁਹਜ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ‘ਜਰਨੈਲ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲਵਾ’ ਵਿਚ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਆ ਨੂੰ ਜਮਰੌਦ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਪਠਾਣਾਂ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਦੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਚਿਤਰਣ ਅਪਣੀ ਮਿਸਾਲ ਆਪ ਹੈ :

ਸੁਭਾ ਦੇ ਟਾਈਮ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾ, ਸੂਰਜ ਦੀ ਲਾਲੀ ਤੋਂ
ਕੋਈ ਕੋਈ ਸੀ ਚਿੜੀ ਚੂਕਦੀ, ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਡਾਲੀ ਤੋਂ।

ਤੇੜੀਂ ਨਾ ਫੁੱਲ ਮਾਫੀਆਂ, ਮੰਗਦੇ ਸੀ ਮਾਲੀ ਤੋਂ।
ਗਿਣਤੀ ਸੀ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵੈਰੀ ਦਿਆਂ ਘੇਰਾਂ ਦੀ।
ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਤੇਗ ਖੜਕਦੀ, ਸੂਰੇ ਦਲੇਰਾਂ ਦੀ।
ਰਣ ਦੇ ਵਿਚ ਤੇਗ ਖੜਕਦੀ।⁴

ਇਸ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਨੁਭਵ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਨ-ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਸੁਹਜ-ਆਨੰਦ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਉਹ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਸੁਹਜ ਰਸ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗਮਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਸੁਹਜ-ਰਸ ਉਤਪੰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ :

ਤ੍ਰਿੰਜਣ ਦੇ ਵਿਚ ਜੁੜੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ,
ਖਿੱਲੀ ਪਾ ਰਹੀਆਂ। ਚੜ੍ਹੀ ਜਵਾਨੀ ਲੱਖਾਂ ਸੂਰਤਾਂ,
ਕਬਰੀਂ ਜਾ ਪਈਆਂ। ਕਾਲੀ ਘੁੱਪ ਹਨੇਰੀ ਛਾ ਗਈ,
ਸੁਹਾਗ ਪਟਾਰੀ ਤੇ। ਸਭ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ, ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਤੇ।⁵
ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਆਪਣੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਨਾਇਕ-ਨਾਇਕਾ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ 'ਨਖਸਿਖ ਵਰਣਨ' ਦੀ ਕਾਵਿ-ਜੁਗਤ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਲੰਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਬਿੰਬਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਾਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ 'ਨਿਰਾਲਾ ਸੁਪਨਾ' ਵਿਚ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਹਜ-ਰਸ ਦਾ ਬੋਧ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ :

ਗੋਰਾ ਰੰਗ ਸ਼ਰਬਤੀ ਅੱਖਾਂ ਬਾਹਵਾਂ ਕੋਮਲ ਕੋਲੇ।
ਗਜ ਗਜ ਲੰਮੇ ਵਾਲ ਪਰੀ ਦੇ, ਗੁੱਤ ਸਪਣੀ ਜਿਉਂ ਪੋਲੇ।
ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਕਰਿਆਂ ਚਾਨਣ ਹੋ ਜਾਏ, ਫੁੱਲ ਖਿੜਣ ਤਾਂ ਹੱਸੇ।
ਤਿੱਖਾ ਨੱਕ ਜਿਉਂ ਧਾਰ ਖੰਡੇ ਦੀ, ਬੁੱਲ੍ਹ ਗੁਲਾਬੀ ਕੂਲੇ।
ਵੇਖੀ ਜਦੋਂ ਸਵਰਗੀ ਝਾਕੀ, ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਦੂਲੇ।

ਸੂਰਜ ਚੰਨ ਹੋਣ ਸਰਮਾਕਲ, ਜਦੋਂ ਹੁਸੀਨਾ ਤੱਕੇ।

ਥੋੜ੍ਹਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਮੁਸਕਰਾਏ, ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੋਂ ਝੱਕੇ।⁶

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮੁੱਖਤਾ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਸਿੰਗਾਰ ਰਸ, ਬੀਰ ਰਸ, ਹਾਸ ਰਸ, ਕਰੁਣਾ ਰਸ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਾਹਿਤਕ ਰਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ : ਉਸਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਭਾਰਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਨਿਰਮਾਣਕਾਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਭਿੰਨ ਛੰਦਾਂ ਦਵੱਈਆ, ਕੋਰੜਾ, ਲੈਹਰੀਆ, ਜੱਗਾ, ਕਾਫੀ, ਬੈਂਤ ਅਤੇ ਪਉੜੀ ਆਦਿ ਛੰਦਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨ ਸਾਹਿਤਕ ਰਸ ਇਕ ਕਥਾ-ਜੁਗਤ ਵਾਂਗ ਸੰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਚਨ ਸਿੰਘ ਭੁਮੱਦੀ ਅਨੁਸਾਰ “ਜੋਗੀ ਜੀ ਕੋਲ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਨੌਂ ਰਸਾਂ ਨੂੰ ਇਕਸਾਰਤਾ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਦੀ ਕਲਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਟੇਜ ‘ਤੇ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਜੋਗੀ ਜੀ ਦੀ ਰੌਚਿਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ, ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਸੁੱਧਤਾ, ਰਵਾਨੀ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਸੈਲੀ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕੀਲਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੈ। ਜੋਗੀ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਜਾਦੂ ਵਰਗਾ ਅਸਰ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਹਰ ਸਰੋਤੇ ਨੂੰ ਕੀਲ ਲੈਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ।⁷

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਰੌਚਕਤਾ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਭਰਨ ਲਈ ਵਿਭਿੰਨ ਸਾਹਿਤਕ ਰਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕ ਰਸਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਸੁਹਜ-ਆਨੰਦ ਅਤੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਦੇ ਲੱਛਣ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਸਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਨਾਟਕੀ ਤੱਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚਲਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨਾਟਕੀ ਕਥਾਨਕ ਵਿਚ ਢਲਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾਟਕੀ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਰੂਪਾਂਤਰਿਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਆਪਣੇ ਮੂਲ ਖਾਸੇ ਵਿਚੋਂ ਨਾਟਕੀਅਤਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕਥਾਨਕ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸਮੁੱਚੇ ਅਧਿਐਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਕਲਾ-ਪੱਖ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਪੱਖ, ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੱਖ, ਭਾਸ਼ਾ-ਸੈਲੀ,

ਬਿਰਤਾਂਤਕ-ਜੁਗਤਾਂ, ਰਸ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਤੇ ਛੰਦ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਜੋਂ ਨਵੀਨਤਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਇਉਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਾ ਸਾਧਨ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਗਿਰਦਾਂ ਨੇ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ੀ-ਰੋਟੀ ਦਾ ਵਸੀਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ ਆਡੀਉ-ਵੀਡੀਉ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਂਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨਿਰਮਾਤਾਵਾਂ, ਪਰੂਫ਼ ਰੀਡਰਾਂ, ਟਾਈਪਿਸਟਾਂ, ਸੰਗੀਤਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਕਲਾ-ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਦੇਣ ਹੈ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. ਉਤਮ ਸਿੰਘ ‘ਤੇਜ’, ਜੋਗੀ ਕਵੀਸ਼ਰ, ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ‘ਜੋਗੀ’, ਜੋਗੀ ਤਰਾਨੇ, ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਸੇਵਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀਹੀਣ, ਪੰਨਾ-3
2. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ, ਜੋਗੀ ਤਰਾਨੇ, ਭਾਈ ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ, ਮਾਈ ਸੇਵਾ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀਹੀਣ, ਪੰਨਾ 54-55
3. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ 54-55
4. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ, ਅਣਖੀ ਸੂਰਮੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੁਸਤਕ ਭੰਡਾਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਮਿਤੀਹੀਣ, ਪੰਨਾ 52-53
5. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ, ਜੋਗੀ ਤਰਾਨੇ, ਪੰਨਾ-57
6. ਜੋਗੀ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ, ਜੋਗੀ ਦੇ ਨਗਮੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੁਸਤਕ ਭੰਡਾਰ, 1990, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਪੰਨਾ 65-66
7. ਗਿਆਨੀ ਤਰਲੋਚਣ ਸਿੰਘ ਭੁਮੱਦੀ, ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦਾ ਰੁਸਤਮੇ-ਹਿੰਦ-ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ, ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਐ.ਏ., (ਸੰਪਾ.), ਕਵੀਸ਼ਰੀ ਦਾ ਯੁੱਗ ਪੁਰਸ਼ ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਜੋਗੀ, ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਚਤਰ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, 2013, ਪੰਨਾ-36